

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος τέταρτος

Συνδρομή ἑτήσια: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

21 Ἰουλίου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια ἐπὶ ἀρ. 119.

Β΄

Ἡ πρώτη ἐπιστήμη, περὶ ἧς ἐλέγομεν ἐν τέλει τοῦ προηγουμένου ἄρθρου, δὲν εἶναι εἰμῆ αὐτῆ ἢ φιλοσοφία. Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ σύστημα ὅπερ λίαν συντόμως ἐξεθέσαμεν, φιλοσοφία δὲν ὑπάρχει· διότι ἡ φιλοσοφία ζητεῖ πρὸ πάντων τὸν λόγον, δηλ. τὴν ἐνδοτάτην φύσιν, τὴν αἰτίαν καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ σύστημα ἀποκλείει αὐθαιρέτως καὶ ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν περὶ τούτων ἔρευναν, ἄρχεται τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τινος αἰσθητοῦ φαινομένου, συνδέει τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, προσπαθεῖ ν' ἀκριβώτῃ τὴν ἀναγκασίαν αὐτῶν διαδοχὴν, καὶ ἐν τῇ ἀναγκασίᾳ ταύτῃ ἀλληλουχίᾳ εὐρίσκει τὸν νόμον αὐτῶν. Τὸ αἴτιον πρῶτον εἶναι κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἀδιάργνωστον (unknowable), τὸ ἀνώτατον τέλος εἶναι ἄγνωστον, ἡ δύναμις ἢ παρὰ γούσα πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου εἶναι ἄγνωστος, ὅλος ὁ ἀνθρώπινος βίος ταυτίζεται μετὰ τὴν ζωὴν τῆς φύσεως, ἡ θεωρία τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται μετὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἡ λεγομένη φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμῆ τὸ σύνολον ὄλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἢ ἐν τελευταίῳ κεφάλαιον τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐντεῦθεν νέα ψυχολογία, νέα λογικὴ, νέα καλλολογία, νέα ἠθικὴ, νέα κοινωνιολογία καὶ ἱστοριολογία, αἵτινες γεννῶνται ἐκ τῆς ὕλης, τρέφονται δι' αὐτῆς καὶ ὑπὸ τῶν νόμων αὐτῆς ρυθμίζονται. Ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἡ θεολογία δὲν εἶναι εἰμῆ δύο μῦθοι γεννηθέντες ἐκ τῆς φαντασίας, ζωογονουμένης ὑπὸ τοῦ αἰσθητάτος, καὶ ἡ θρησκεία εἶναι κατὰ τὸν κ. Taine μεταφυσικὸν ποίημα εἰς ὃ πιστεύομεν (un poème métaphysique accompagné de croyance). Τί ἤθελον εἶπει ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης ἀκούοντες τῆς παραδόξου ταύτης θεωρίας, ἧς διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν διδασκαλιῶν ἐκ τῶν προτέρων ἀνεσκεύασαν, δὲν ἠξέυρομεν. Τοῦτο μόνον ἠξέυρομεν, ὅτι ἀπὸ τῶν τριῶν ἐσείων μοναδικῶν διδασκάλων καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων οὐδέποτε διεκόπη ἢ παρεδόξαι τῆς ὑγινοῦς φιλοσοφίας, ὅτι οὐσιωδῶς οὐδὲν νέον ἐπιχειρήμα εὐρίσκομεν ἐν τοῖς περὶ

ὧν ὁ λόγος συστήμασιν, ὅτι ἡ νομιζομένη αὕτη ἀνακάλυψις τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι εἰμῆ ἐπανάλυψις ἀρχαιοτάτης πλάνης, ἣν προσπαθοῦσι νὰ ἐνισχύσωσι διὰ τῆς παρανοήσεως καὶ ψευδοῦς ἐφαρμογῆς ἀληθεστάτων τινῶν θεωριῶν, δι' ὧν ἐπλουτίσθη ἐσχάτως ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως, ἀλλὰ δι' ὧν δὲν ἀναιρεῖται ἀλλ' ἐπιβεβαιούται ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως οὐ μόνον οὐδὲν ἀποβάλλει τῆς ἀληθείας, τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας θαυμασίως ἐνδυναμοῦται, συνδυαζομένη μετὰ τὴν ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος καὶ ὑπ' αὐτῆς ρυθμιζομένη, καὶ ὅτι ἐὰν ἐκλείψῃ τὸ οὐράνιον ἐκείνο φῶς τῆς φιλοσοφικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀληθείας, ὅπερ μόνον καταδεικνύει τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς προήλθομεν καὶ ἐξαρτώμεθα, τὸ τέλος πρὸς ὃ προωρίσθημεν καὶ τὴν πορείαν ἣν ὀφείλομεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ νὰ διανύσωμεν, ὅσω καὶ ἂν προοδεύσῃ ἡ γνῶσις τῆς ὕλης καὶ ἡ ὑλικὴ εὐημερία, κινδυνεύομεν νὰ μεταπέσωμεν εἰς τὴν κτηνώδη ζωὴν καὶ εἰς τὸ σκότος τῆς βαροβαρότητας.

Ἐξ ὧν εἶπομεν μέχρι τοῦδε προκύπτει σαφῶς καὶ σχεδὸν ἀδιορητήτως καὶ ὁ ὄρισμός τῆς φιλοσοφίας. Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἶναι οἱ ὅρισμοί αὐτῆς, καὶ ἐσχάτως εἶδομεν ἐν τοῖς Πρακτικαῖς τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν διατριβῶν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. Alaux, ἐν ἧ ἀναφέρονται δεκαεξὶ ὅρισμοί τῆς πρώτης ταύτης ἐπιστήμης, καὶ οὐδόλωις εἶναι τοῦτο παράδοξον ὅσω ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, καὶ δυσκολωτέρη ἡ μέθοδος δι' ἧς μορφοῦται, καὶ σπουδαιότερα τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ καταλήγει, τόσω δυσχερέστερον εἶναι νὰ ὀρισθῇ δι' ὀλίγων λέξεων, ὡς ὀρίζονται αἱ ὑποδεέστεραι ἄλλαι μαθήσεις. Ἡ φύσις τῶν μικρῶν τούτων διατριβῶν μᾶς ἀπαγορεύει νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐξέλεγχσιν ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὀρισμῶν τούτων, ἀλλὰ νομιζομεν, ὅτι, καθ' ἃ προεξεθέσαμεν, ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐπιστήμη τοῦ λόγου τῶν ὄντων, ἢ, ὡς ἄλλοτε εἶπομεν, ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔλλογος συνείδησις τοῦ ὄντος. Ὅσάκις ζητοῦμεν τὸ πῶς, τὸ πῶθεν καὶ τὸ δικαίον οἰοῦντάποτε πράγματι, εἴτε ἐν γνῶσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ φιλοσοφοῦμεν, καὶ ἐπειδὴ ἡ δύ-

1. Θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας, στοιχεῖα, σελ. 106.

ναμεις, δι' ἧς ἐπιχειροῦμεν τὴν ζήτησιν ταύτην εἶναι ἐν ἡμῖν, καὶ λόγος ἐπίσης ὀνομάζεται, ἡ ζήτησις αὕτη εἶναι ἐπομένως ἡ διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου ἀνακάλυψις τοῦ λόγου τῶν ὄντων. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ἡ ἀνωτάτη θέσις τῆς φιλοσοφίας ἐν μέσῳ τῶν ἐπιστημῶν, ἐξ ὧν ἐκάστη μίαν τινὰ τάξιν φαινόμενων προτίθεται νὰ μελετήσῃ, καὶ ἐπομένως ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἣτις εἶναι ἡ καθολικωτέρα καὶ ὡς ἐκ τῆς ἰδιάας φύσεως οὐ μόνον τὸ ἀντικείμενον πάσης ἄλλης δύναται νὰ ὀρίσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν μεθόδον αὐτῆς νὰ διδάξῃ, ὡς θέλομεν ἴδει ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ἐὰν δὲ ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἦναι ἐν ἡμῖν, φανερόν ἐστι δὲν γνωρίζομεν αὐτὴν εἰμὲν διὰ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς σκέψεως, τουτέστι τῆς συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς εἰς τὰ ἐντὸς ἡμῶν. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς, δι' ἧς φθάνομεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ λόγου, καὶ ἐὰν ἡ χρῆσις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ λόγου προαπαιτοῦσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἡ μόνη νόμιμος μέθοδος πρὸς εὔρεσιν τῶν πρώτων ἀρχῶν πάσης ἐπιστήμης. Οὐχὶ λοιπὸν ἐξωθεν καὶ κάτωθεν, ἀλλ' ἐντὸς ἡμῶν καὶ ἐξ ἡμῶν, ὡς ἐλέγομεν, ἀρχεται ἡ ἐπιστήμη. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ν' ἀρχίσωμεν, ὡς οἱ μεταμορφολόγοι, ἀπὸ τῆς νεφροειδοῦς ὕλης, ἐξ ἧς διὰ τῆς κινήσεως καὶ συμπυκνώσεως ἐμορφώθησαν τὰ οὐράνια σώματα, νὰ μελετήσωμεν ἀκολούθως τὴν πρώτην σύστασιν τοῦ μικροῦ καὶ ἐν τῷ συστήματι τοῦ παντὸς σχεδὸν ἀοράτου τούτου πλανήτου, ἐν ᾧ εὐρισκόμεθα, νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὰ σπλάγγνα αὐτοῦ καὶ ν' ἀνέλθωμεν διὰ τῶν διαδοχικῶν στρωμάτων ἀ περιεβλήθη, ζητοῦντες ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν τὴν ἐμφάνισιν καὶ πρόσδον τῆς ζωῆς, ν' ἀναλύσωμεν τοὺς κατωτέρους ὀργανισμοὺς τῶν ζώων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ὅστις περικλείει τὴν νοῦσαν ἔλλογον δύναμιν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιέλθωμεν ὅλον τὸν κύκλον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἵνα κατανοήσωμεν ἐπὶ τέλους τί εἶναι ἡ νόησις, ὁ λόγος, ἡ θέλησις, καὶ τὰ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τριῶν τούτων στοιχείων ὀχυρὰ φαινόμενα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Αἱ περὶ τὴν ὕλικὴν φύσιν γνώσεις εἶναι πολυτιμοί, ἔχουσιν ἀναντιρρήτον βεβαιότητα, συμβάλλουσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐμετρίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὀρθῶς διευθυνοῦμεναι δύναται ν' ἀνυψώσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν θεωρίαν καὶ λατρείαν τοῦ ποιητοῦ τοῦ παντὸς, ἀλλὰ πᾶσιν τῶν γνώσεων τούτων πολυτιμωτέρα καὶ ἀνωτέρα εἶναι ἡ τῆς γνώσεως γνῶσις, ἡ τῆς νοήσεως νόησις, διότι ὁ νοῦς εἶναι ἡ πηγὴ, τὸ ὄργανον καὶ ἡ ἔδρα πάσης ἐπιστήμης, εἶναι αὐτόφωτος ἐστὶα φωτίζουσα πρῶτον ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτῆς τὰ ἄλλα πάντα, καὶ αὐτοὶ οἱ παραγνωρίζοντες τὴν ἀξίαν τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως, ἣτοι τῆς ψυχολογικῆς λεγομένης μεθόδου, τὴν μεθόδον ταύτην ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν με-

ταχειρίζονται. Διότι τί ἄλλο εἶναι οἰαδήποτε ἐπιστήμη, ἢ σύνολον ἰδεῶν ἐλλόγως συνδεδεμένων πρὸς ἀλλήλας περὶ τινος ἀντικειμένου εἴτε τῆς ὕλικῆς εἴτε τῆς πνευματικῆς φύσεως; Τώρα, τί εἶναι αἱ ἰδέαι, πότε εἶναι σαφεῖς καὶ βέβαιαι, πῶς συνδέονται ἐλλόγως πρὸς ἀλλήλας, καὶ πότε ἀντισηχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὴν πραγματικότητα, πάντα ταῦτα μόνον διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως μαθηθῶμεν καὶ ἀποδεικνύομεν. Ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἄρα ἡ ἀρχὴ πάσης ἐπιστημονικῆς μεθόδου, εἴτε πρόκειται περὶ τῶν ἐντὸς ἡμῶν εἴτε περὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ πᾶσα ἄλλη μέθοδος ἐξ ἀνάγκης εἰς αὐτὴν ἀνάγεται. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἡ σαφεστέρα, διότι οὐδὲν καθορῶμεν τοσοῦτον ἐναργῶς ὅσον τὰ ἐν ἡμῖν, ἡ βεβαιωτέρα, διότι περὶ παντὸς ἄλλου δυνάμεθα ν' ἀμφισβάλωμεν, οὐδέποτε ὅμως περὶ τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἡ ἀπλουστέρα, διότι εἶναι ἡ ἁμειότερη ἐπαφὴ τοῦ γινώσκοντος καὶ τοῦ γινωσκόμενου ἕνεκα τῆς ταυτότητος αὐτῶν καὶ ἄνευ διχάσεως ὀργάνων, εἶναι δὲ πάντοτε καὶ πανταχοῦ εἰς διαθέσιν ἡμῶν, ὥστε ἕκαστος ἐξ ἡμῶν φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ ὄργανον τῆς πρώτης ἐπιστήμης.

Κεθῶς λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ πρώτη καὶ οὐχὶ ἡ τελευταία τῶν ἐπιστημῶν, διότι εἶναι κυρίως ἡ θεωρία τοῦ λόγου, δι' οὗ πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι κατασκευάζονται, παρομοίως ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν πρώτη πρόκειται νὰ ἦναι ἡ λεγομένη ψυχολογία, δηλ. ἡ μελέτη τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος ἐν αἷς πρωτεύει αὐτῆς ὁ λόγος.—Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν, διότι ἀποκαλύπτει ἡμῖν τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους τῆς διανοίας, καταδεικνύει πῶς αἰσθανόμεθα καὶ ἀντιλαμβανόμεθα τῶν ἐκτὸς, πῶς νοοῦμεν, πῶς συλλογίζομεθα, ποῖα εἶναι βέβαια, ποῖα ἀμφίβολα, τί εἶναι ἀλήθεια καὶ τί ψεῦδος, τίς ἡ ἀρχὴ τοῦ παντὸς, τί εἶναι τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ πῶς ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν, ἵνα ἐκπληρώσωμεν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προορισμὸν ἡμῶν. Ἐὰν δὲ ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ ζῶμεν, εἶναι σμῆνον ἀόριστον ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς, ἀόρατον σμῆνον ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς, καὶ στιγμὴ μία ἡ ἵστωρία του. Ἄλλ' ἂν καὶ κατὰ τὸν ὄγκον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὡς βρῦνις ἐν τῷ ἀχανεῖ ὠκεανῷ τῆς κτίσεως, δὲν πρόπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι διὰ τῶν ἐν ἐαυτῷ δυνάμεων γινώσκαι καὶ τὸν καταπληκτικὸν ὄγκον τῆς περιστοιχούσεως αὐτὸν κτίσεως καὶ τοὺς νόμους ὑφ' ὧν διέπεται, ὥστε δικαίως θεωρεῖται ὡς μικρὸς, μικρότατος κόσμος, ἐν ᾧ ἀντανάκταται ὁ μέγας, καὶ ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ Πασχάιλ' ἐὰν ταπεινοῦται ὁ ἄνθρωπος, δύναται νὰ τὸν ἀνυψώσῃ, ἐὰν ἐπαίρεται, δύναται νὰ τὸν ταπεινώσῃ. Δὲν εἶναι λοιπὸν ψεῦδες ὅτι συνυπάρχουσιν ἐν ἡμῖν δύο τινά' ὕλικὴ φύσις, ἣτις εἶναι εὐτελής καὶ ἀσήμικτος,

καὶ νοητικὴ φύσις, ἣτις ἔχει ἄφατον μεγαλεῖον, καθ' ὅσον διὰ τῆς νοήσεως καὶ καταλήψεως οὐ μόνον ἐξισοῦται πρὸς τὸ πᾶν, ἀλλ' ὑπερτερεῖ αὐτοῦ, διότι νοεῖ αὐτὸ καὶ ἐξίγχει, ἐν ᾧ αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ εἶναι ἄγνωστον καὶ ἀκατανόητον, καὶ κυριεύει αὐτοῦ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ νόμων, οὓς ἀνακαλύπτει καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον χρησιμοποιοεῖ πρὸς εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράλογος ἡ ἀξίωσις τῆς φιλοσοφίας νὰ μένη ὑπεράνω πάσης ἄλλης ἐπιστήμης, διότι μόνη αὐτὴ μελετᾷ τὸ νοητικὸν τοῦτο στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου, μόνη ἀνακαλύπτει τοὺς νόμους τῆς νοήσεως καὶ ἐπομένως τοὺς κανόνας τῆς πράξεως, μόνη ὀρίζει τὰ ποικίλα ἀντικείμενα τῆς νοήσεως, μόνη δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἐνδοτάτην φύσιν τῶν ἀντικειμένων τούτων, τὰς αἰτίαις καὶ τὰ τέλη τῶν ὄντων. Καὶ ἐπειδὴ πάντα ταῦτα διαφωτίζει διὰ τῆς συνειδήσεως, δὲν εἶναι παράλογος ἐπίσης ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἡ κυριωτάτη καὶ νομιμωτάτη τῶν μεθόδων καὶ οἰονεῖ τῶν μεθόδων ἢ μέθοδος.—Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ἐπίσης, ὅτι ἡ πρώτη θεωρία τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ ἦναι ἡ θεωρία τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος, ἡ λεγομένη ψυχολογία. Χλευάζουσι τινες τὴν ψυχολογίαν ὡς ἀνεπαρκῆ, καὶ τὴν ψυχολογικὴν μέθοδον νομίζουσι ἀκατάλληλον, καὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ ψυχολογῶν μόνον τὰ ἐντὸς ἑαυτοῦ γινώσκει, καὶ οὐχὶ τὴν γενικὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἐκ τῆς ψυχολογίας δὲν δύναται νὰ προκύψῃ ἀληθὴς ἐπιστήμη, καὶ παρομοιάζουσι αὐτὸν πρὸς ἄνθρωπον ἐπιβλέποντα ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας του, ἵνα ἴδῃ ἑαυτὸν διερχόμενον τὴν ὁδόν. Ἀλλὰ διότι ὑπάρχουσι γενικοὶ νόμοι ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ γνώσει τῶν νόμων τούτων ὑφίσταται πᾶσα ἐπιστήμη, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν ἐν ἕκαστον τῶν ἀντικειμένων ὅσα ὑπάρχονται εἰς τινὰ νόμον ἄρκει νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸν νόμον τοῦτον, ἵνα πιστεῦσωμεν ὅτι θέλει ἀληθεύσει πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπὶ πάντων τῶν γεγονότων τῆς αὐτῆς φύσεως ἐκείνων, ἐν οἷς καὶ δι' ὧν ἀνεκαλύψαμεν αὐτόν. Ἐν τεμάχιον χρυσοῦ ἢ σιδήρου ἀναλυθὲν παρέχει ἡμῖν τὰ στοιχεῖα, τὰς ιδιότητας καὶ τὸν νόμον παντὸς χρυσοῦ καὶ παντὸς σιδήρου. Τὴν πίστιν ταύτην ἀποκτώμεν διὰ τῆς λεγομένης ἐπαγωγῆς, καὶ τοὺς ὅρους τῆς λογικῆς ταύτης ἐργασίας ἀνακαλύπτωμεν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως ἐν τῇ λογικῇ, ἣτις ἔπεται εἰς τὴν Ψυχολογίαν. Οἱ δὲ ἀξιοῦντες νὰ γνωρίζωσι τὰ ἐντὸς διὰ τῶν ἐκτὸς ὁμοιάζουσι τὸν ἐξερχόμενον τῆς οἰκίας του καὶ ἀπὸ τινος ἀπωτάτου σημείου ὀδεύοντα πρὸς αὐτὴν καὶ οὐδέποτε εἰς αὐτὴν εἰσερχόμενον, καὶ οὐχ ἤττον ἀξιοῦντα, ὅτι οὕτω μόνον δύναται νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐν αὐτῇ.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀληθῶς καὶ

κατὰ πάντα λόγον ἢ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει αὐτῆς εἶναι ἡ Ψυχολογία, ποῖα εἶναι τὰ πρώτα καὶ θεμελιώδη διδάγματα τῆς ἐπιστήμης ταύτης;

Π. ΒΡΑΥΛΑΣ.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Ἐκ τῶν τοῦ Σαμουηλ Σμάιλς.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τὸ σπουδαιότατον σχολεῖον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν αὐτῇ λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνατροπὴν πρὸς τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀντλεῖ τὰς ἀρχὰς τῆς διαγωγῆς του, τὰς συνοδευούσας αὐτὸν καθ' ἅπαντα τὸν βίον.

Ἐν παροιμίαις ἐδαγματίσκει πολλοὶ ὅτι «τὰ ἦθη διαπλάττουσι τὸν ἄνθρωπον», ὅτι «ὁ νοῦς διαπλάττει τὸν ἄνθρωπον» οἱ εἰπόντες ὅμως ὅτι «ἡ οἰκογένεια διαπλάττει τὸν ἄνθρωπον» ἀπεφάνησαν ἀληθέστερον· διότι ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφή περιλαμβάνει οὐ μόνον τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ἐν τῇ οἰκογενεῇ δὲ πρὸ πάντων ἡ καρδία ἀναπτύσσεται, αἱ ἐξῆς ἀποκτῶνται, ἡ διάνοια διαλευκάζεται, ὁ δὲ χαρακτῆρ δέχεται τὸν τύπον τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ πονηροῦ.

Ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς, καθαρᾶς ἢ ἀκαθάρτου, ἀναβλύζουσι αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ δόγματα τὰ κυβερνῶντα τὴν κοινωνίαν. Αὐτοὶ οἱ νόμοι τῶν πολιτειῶν εἶναι ἀπαύλασμα τῆς κοινωνίας. Αἱ γυνῶμαι, αἱ τὰ τέκνα ἐδιδάχθησαν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, ἀναφάνονται ἀργότερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἀποτελοῦσι τὴν κοινὴν γνώμην. Τὰ ἔθνη ἐκ τῶν παίδων στρατολογοῦνται, καὶ οἱ ἐπιμελούμενοι τούτων δύναται ν' ἀσκήσωσιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας δυνάμιν μεγαλειτέραν ἐκείνων, αἵτινες ἔχουσι ἐν ταῖς χερσὶ τὰ ἤνια τῆς κυβερνήσεως.

Κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ οἰκιακὸς βίος χρησιμεύει εἰς προπαρασκευὴν τοῦ κοινωνικοῦ, διότι ἐν τῷ πρώτῳ ὁ νοῦς καὶ ὁ χαρακτῆρ μορφοῦνται. Ἡ οἰκογένεια λοιπὸν ὄντως εἶναι τὸ πρῶτον σχολεῖον, τὸ ἐπιδρῶν εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὅστις εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς ἀνατροφῆς· πᾶσα δὲ κοινωνία θεωρεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πεπολιτισμένη, καθ' ὅσον τὰ ἀπαρτιζόντα ταύτην μέλη ἔτυχον ἐκ παίδων καλῆς ἢ κακῆς ἀνατροφῆς.

Εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀνθρώπων μεγάλην ἀσκοῦσιν ἐπίδρασιν αἱ ἠθικαὶ περιστάσεις ὑφ' ὧν περιβάλλοντο κατὰ τὰ πρώτα αὐτῶν ἔτη. Ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται ἐν τῷ κόσμῳ γυμνὸς καὶ ἀδύνατος νὰ βοηθήσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν· παρ' ἄλλων ἀναμένει καὶ τὴν τροφήν του καὶ τὴν ἀνατροφήν του. Ἡ ἀνατροφή λοιπὸν αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης πνοῆς. Μήτηρ ἠρώτησέ